

УДК 378.018.8:377.011.3-051]:331.101.3

АНАЛІЗ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ

Малишевський Олег, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри професійної освіти та технологій за профілями, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0002-7653-7862

E-mail: omalysh67@gmail.com

У теоретичному аналізі мотиваційної сфери готовності до професійної мобільності інженерів-педагогів комп'ютерного профілю визначено, що мотиваційна сфера містить у собі систему особистісно-професійних цінностей і установок, які позитивно відтворюють соціальну, професійну й особистісну значущість професійної освіти і впливають на формування системи мотивів цілеспрямованого творчого оволодіння фаховими компетентностями для розвитку професійної мобільності. Доведено, що мотиваційна сфера майбутнього фахівця має вагомий вплив на формування готовності до професійної мобільності інженера-педагога комп'ютерного профілю і є дієвим інструментом адаптації до суспільно-професійної діяльності.

Ключові слова: професійна мобільність, мотиваційна сфера, мотивація, мотиви, цінності, професійні цінності, професіоналізм, готовність до професійної мобільності інженерів-педагогів комп'ютерного профілю.

ANALYSIS OF THE MOTIVATION FIELD OF ENGINEERS-EDUCATORS' READINESS FOR PROFESSIONAL MOBILITY

Malyshevskiy Oleh, PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Vocational Education and Technologies by Profiles, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0002-7653-7862

E-mail: omalysh67@gmail.com

The article is devoted to the theoretical analysis of the motivational field of computer engineers' readiness for professional mobility. The notion 'motivational field' is determined to contain the system of personal values and professional plans that positively reflect social, professional and personal significance of vocational education. They also influence the formation of motivational system of purposeful creative mastery of professional competences for the development of professional mobility. It has been discovered that the professional side of this phenomenon should be determined when forming professional mobility. They include nature of the subjects' value desires; theoretical, creative, practical elements, and specific features of behavioral settings. They are known to be realized in terms of a person-society interaction, activity, development or self-development.

It is emphasized that readiness for professional mobility depends on professional development. It is noticed in professionalism as readiness to perform professional activity tasks at a high level; in regular professional development, creative activity, the ability to meet productively the growing demands of the

profession. The precondition for the development of individual professionalism is emphasized to be a sufficiently high level of development of professionally significant personality traits, their professional potential, which will provide the opportunity to perform professional activity.

Motivational field of a would-be professional is proved to have an important impact on motivational field of computer engineers' readiness for professional mobility. It is also an effective adaptational instrument for social and professional activity.

Keywords: *professional mobility, motivational field, motivation, motives, values, professional values, professionalism, computer engineers' readiness for professional mobility.*

Однією з найхарактерніших особливостей сучасного етапу розвитку людського суспільства є невинне зростання інтенсивності і динамічності різномасштабних і різноспрямованих змін в усіх сферах і процесах життєдіяльності людей. Сучасна людина живе в умовах швидкоплинного світу, зростаючої складності сучасних інформаційних процесів, що вимагає від неї оперативного оновлення знань, систематичного підвищення кваліфікації, гнучкої взаємодії з працівниками різних сфер і ставить її перед необхідністю постійно бути готовим до переміщень у соціальному просторі, легко адаптуватися до нових умов. Окреслена ситуація актуалізує процеси, що відбуваються сьогодні у професійній освіті. Вони визначають нові вимоги стосовно формування мобільного випускника інженерно-педагогічних спеціальностей комп'ютерного профілю.

Розглядаючи готовність до професійної мобільності інженера-педагога комп'ютерного профілю як складне системно-інтегративне новоутворення особистості, як стан фахівця, що дозволяє йому самостійно і відповідально розв'язувати комплексні професійні проблеми, бути готовим до змін, ми дійшли висновку про необхідність подальшого дослідження її структури у світлі професійної психології.

Однією з головних задач педагогіки завжди було забезпечення мотивації в освітньому процесі, тобто підтримки високої пізнавальної активності упродовж усього періоду навчання. Ці дві категорії взаємопов'язані. Як зазначає В. Пазенок, мотивація неможлива без пізнавальної активності, оскільки це база, що забезпечує можливість урізноманітнювати види діяльності, змінювати професії, підвищувати кваліфікацію [11]. У такому ключі, мотиваційна сфера готовності до професійної мобільності інженерів-педагогів набуває особливої актуальності для нашого дослідження.

Основні тенденції розвитку мотиваційної сфери готовності до професійної діяльності висвітлено у наукових дослідженнях М. Вебера [1], С. Занюка [6], К. Левіна [9], В. Мясіщева [10] та ін.

Окремим питанням професійних цінностей, які регулюють активність майбутніх фахівців і, таким чином, опосередковано впливають на розвиток суспільства у цілому присвятили свої дослідження М. Вебер [1], Г. Вижлецов [2], М. Каган [7], М. Громкова [5] та інші. Водночас, аналізу мотиваційної сфери готовності до професійної мобільності майбутніх інженерів-педагогів комп'ютерного профілю у наукових джерелах не було приділено належної уваги.

Мета статті: здійснити аналіз мотиваційної сфери готовності до професійної мобільності майбутніх інженерів-педагогів комп'ютерного профілю.

Мотиваційна сфера готовності до професійної мобільності розглядається нами як процес, у результаті якого визначається діяльність, що має для майбутнього

інженера-педагога комп'ютерного профілю особистісне значення, створює усталений інтерес до неї та перетворює окреслені соціально-виробничі вимоги тобто зовнішні цілі у внутрішні потреби особистості. Вона містить у собі систему особистісних, професійних цінностей і установок особистості, що позитивно відтворюють соціальну, професійну й особистісну значущість професійної освіти і впливають на формування системи мотивів цілеспрямованого творчого оволодіння фаховими компетентностями і розвиток професійної мобільності.

У структурі особистості мотивація займає особливе місце і є основним поняттям, що описує рушійні сили і діяльність людини. У змісті мотиву можна виокремити як специфічне, індивідуально-неповторне, детерміноване конкретною ситуацією, так і стійке, що визначає не стільки самі потреби, скільки особистість, яка ці потреби відчуває.

Досліджуючи зв'язок особистості з оточуючим середовищем з позицій соціальної психології, К. Левін (K. Lewin) вивчав мотиваційний аспект поведінки людини. В рамках своєї «теорії поля» науковець доводив, що мотивація є не ізоморфно структурним зв'язком середовища, а певним результатом (рівнодіючою) зовнішнього (сприйняття людиною чужих очікувань або бажань) і внутрішнього (власними відчуттями людини, що сприймаються бажаннями, цілями і здібностями) зв'язку [9]. Для нашої роботи значущими є висновки К. Левіна про те, що мотив визначається зовнішнім предметом і тому має визначену предметність, на яку і спрямована дія особистості. Однак, ця зовнішня предметність повинна стати внутрішнім стимулом особистості, перетворившись у психічний феномен.

Як зазначає С. Занюк [6], «мотивація – це сукупність спонукальних факторів, які визначають активність особистості; це всі мотиви, потреби, стимули, ситуативні чинники, які спонукають поведінку людини». Далі науковець пише, що «мотиви є відносно стійкими рисами (проявами, атрибутами) особистості. Коли ми стверджуємо, що певній людині притаманний пізнавальний мотив, то мається на увазі, що в багатьох ситуаціях вона виявляє інтерес до змісту і процесу діяльності, або пізнавальну мотивацію». На нашу думку, це твердження є актуальним і для дослідження мотивації готовності до професійної мобільності.

Мотиви формуються у процесі індивідуального розвитку відносин до оточуючого середовища. В. Мясіщев у своїй роботі «Психология отношений» [10] підкреслював, що система суспільних відносин формує суб'єктивне відношення людини до усіх сторін реальності. Розкриваючи сутність поняття «відносини» у психології, науковець зазначав, що психологічний сенс відносин полягає у тому, що вони є однією з форм відтворення людиною оточуючої її дійсності. Формування відносин в структурі особистості людини відбувається у результаті відтворення нею на свідомому рівні сутності тих соціальних об'єктивно існуючих відносин суспільства в умовах його макро- та мікробуття, в якому вона живе. Отже, у світлі нашого дослідження, мотивація готовності до професійної мобільності безпосередньо впливає на розвиток структури суспільно-професійних відносин інженера-педагога комп'ютерного профілю, зокрема у системах «людина – людина» і «людина – техніка».

Мотиви до тих пір впливають на мотивацію індивідуума, допоки не досягнуто мети, або не склалися нові умови, які стали для людини більш нагальними.

У контексті вище зазначеного, мотиваційна сфера готовності до професійної мобільності інженера-педагога комп'ютерного профілю як динамічна категорія не має чіткого вектору розвитку. Він обумовлюється індивідуальною траєкторією особистісно професійного становлення, а специфіка інженерно-педагогічної підготовки виступає зовнішнім чинником розвитку мотиваційно-ціннісної сфери студента.

При виборі певної професії людина керується цілим спектром мотивів, тобто причин, що спричиняють особистісне рішення. Вибір основної лінії самореалізації фахівця – це, передусім, вибір головних життєвих цінностей, серед яких цінності професійної діяльності можуть або домінувати, або бути несуттєвими у професійній орієнтації. Отже, мотиви впливають на формування основних преференцій людини, що визначають її професійні амбіції.

Досліджуючи поведінку індивіда у світлі концепції професійного покликання, М. Вебер акцентує увагу на рефлексивному змісті професійної діяльності і великого значення при цьому надає вибору професії та її цінностям [1].

Зупинимось на філософському й психолого-педагогічному аспектах категорії «цінності» більш детально. Означена категорія належить до ключових понять сучасної суспільної думки. Починаючи з античних часів і до сьогодення прослідковуються різні підходи до питання про тлумачення, характеристики й розуміння сутності філософської категорії «цінності».

Аналіз поняття «цінність» доводить, що більшість науковців визначають його зміст і характеризують крізь призму суспільної свідомості: доцільність, значимість, нормативність, корисність, необхідність. Водночас цінність характеризують і як багатоаспектне утворення. Так, Г. Вижлецов зазначає, що цінність не ототожнюється ні із значущістю як своєю основою, ні з нормою чи ідеалом, а виступає єдністю значущого і належного, засобу і мети, реального та ідеального. Цінність, на думку науковця, являє собою не просто необхідну і належну, а бажану ціль, яка стає ідеалом і бере участь у зворотному нормативно-регулювальному впливові на міжособистісні відносини, а через них і на соціальну практику [2].

Цінність, на думку М. Кагана, є специфічним відношенням, оскільки вона пов'язує об'єкт не з іншим об'єктом, а з суб'єктом, тобто з носієм соціальних і культурних якостей, які і визначають надіндивідуальний зміст його духовної діяльності. А діяльність людини, як зазначає далі науковець, і є реальним відношенням, у якому вона виступає як суб'єкт [7]. Цінність – один із головних чинників, що визначають поведінку людини, її активність, спрямованість значущих для неї дій. В цінності поєднується особистісне і суспільне, формуються певні переваги [5].

Водночас, цінності тлумачать, як:

- вимоги, звернені до волі; цілі, що стоять перед людиною; значущість тих чи інших чинників для особистості [3, с. 495];
- об'єктивні фактори реальності, що емпірично спостерігаються, а їх джерело пов'язане з біологічними і психологічними потребами людини [12, с. 400];
- норми, що створюють загальний план усіх функцій культури і основу всякого окремого втілення цінності. Цінність – це не реальність, а ідеал, носієм якого є «свідомість взагалі», тобто свідомість як джерело і основа усяких норм [4];

- усвідомлене або неусвідомлене, характерне для індивіда чи групи індивідів уявлення про бажане, що визначає вибір цілей (індивідуальних чи групових) з урахуванням можливих засобів і способів дій [13].

На думку А. Ковалева, цінність має великий потенціал: вона пов'язує різні часові модули (минуле, теперішнє, майбутнє); задає систему пріоритетів, способи соціального визнання; будує складні багаторівневі системи орієнтації в світі [8].

Узагальнюючи позиції вітчизняних і зарубіжних дослідників можна констатувати, що цінності виступають суб'єктивними орієнтирами і критеріями діяльності людей, в центрі яких стоять певні стандарти, норми, ідеали, орієнтації, інтереси.

Як показує аналіз, тлумачення поняття «цінність» з позицій філософії визначає її як прояв ціннісних відносин, що утворюються внаслідок об'єкт-суб'єктного зв'язку предмету, який є носієм цінності, і особистості, яка оцінює цей предмет і надає йому певний зміст. Ми погоджуємось з таким підходом, адже цінності як первинні властивості особистості формують її установки, схильності, внутрішні пріоритети і, власне, обумовлюють спрямованість її розвитку. Отже, у контексті нашого дослідження цінності відіграють роль як соціального, так і особистісного чинника розвитку готовності до професійної мобільності фахівця.

До актуальних особистісних цінностей відносимо: цінності активної життєвої позиції, цінності адаптації. До цінностей соціально-особистісного характеру можна віднести цінності толерантності, цінності професіоналізму.

До професійних цінностей ми відносимо ті внутрішні орієнтири, на основі яких фахівець вибудовує власну стратегію професійного становлення і виконує відповідні професійні функції. Цінності, у тому числі й професійні, як категорія динамічна постійно перебувають під впливом соціуму. Оскільки професійні цінності можуть переусвідомлюватись і переоцінюватись відповідно до умов соціокультурного життя, їх можна розглядати як орієнтири, з якими майбутні інженери-педагоги комп'ютерного профілю співвідносять свою діяльність, і в процесі якої вони актуалізують лише професійно значущі цінності.

У світлі вище зазначеного, доцільним, на нашу думку, було б в якості однієї з характеристик мотиваційної сфери професійної мобільності інженера-педагога комп'ютерного профілю виокремити соціально-професійну орієнтацію.

Професійні цінності регулюють активність інженера-педагога і, таким чином, опосередковано впливають на розвиток суспільства у цілому. Вони безпосередньо беруть участь у формуванні фахівця, у його становленні у широкому розумінні. Цінності знаходяться в основі мотиваційної сфери майбутнього спеціаліста в галузі комп'ютерних технологій, детермінують рівень і напрям його активності.

Отже, мотиваційна сфера включає мотиви, цілі, потреби і передбачає розвиток необхідних ціннісних установок, стимулювання самовдосконалення, саморозвитку, прояву креативності у педагогічній та інженерній діяльності, виявлення особистісних професійних перспектив відповідно до власної ідеальної моделі професійної мобільності.

Підсумовуючи аналіз мотиваційної сфери майбутнього фахівця, варто підкреслити, що вона має вагомий вплив на формування готовності до професійної мобільності інженера-педагога комп'ютерного профілю і є дієвим інструментом

адаптації до суспільно-професійної діяльності.

Дослідження мотиваційно-ціннісного відношення до професійної діяльності як соціально-філософської категорії показало, що це досить складний і багатоаспектний феномен. Як показав аналіз, він генерує у собі такі пов'язані між собою явища як «відносини», «діяльність», «цінності», «мотиви». Водночас, потреба комплексного усвідомлення впливу філософських і психологічних категорій на механізм розвитку мотиваційно-ціннісної сфери інженера-педагога комп'ютерного профілю актуалізує, на нашу думку, необхідність більш детального аналізу таких понять як «успіх», «саморозвиток» і «самоудосконалення», які є необхідними компонентами професійної зрілості особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вебер М. Избранные произведения. Москва: Прогресс, 1990. 206 с.
2. Выжлецов Г. П. Аксиология культуры. Санкт-Петербург: СПбГУ, 1996. 152 с.
3. Гайденко П. П. Научная рациональность и философский разум. Москва: Прогресс-Традиция, 2003. 528 с.
4. Гайденко П. П. Нравственная природа человека в европейской традиции XIX–XX вв. *Этическая мысль. Ежегодник*. Москва: ИФ РАН, 2000. С. 88–106.
5. Громкова М. Т. Психология и педагогика профессиональной деятельности. Москва: Юнити-Дана, 2003. 415 с.
6. Занюк С. С. Психологія мотивації: навч. посібник. Київ: Либідь, 2002. 304 с.
7. Каган М. С. Философская теория ценности. Санкт-Петербург: Петрополис, 1997. 205 с.
8. Ковалев А. Г. Психология личности. Москва: Просвещение, 1969. 391 с.
9. Левин К. Теория поля в социальных науках / пер. с англ. Санкт-Петербург: Сенсор, 2000. 368 с.
10. Мясичев В. Н. Психология отношений. Москва: МПСИ, 2005. 158 с.
11. Пазенок В. С. Соціальна культура і соціальна творчість. Київ: Знання, 1990. 47 с.
12. Философия / под ред. проф. В. Н. Лавриненко. Москва: Юрист, 2004. 584 с.
13. Kluckhohn C. Values and Value Orientations in the Theory of Actions: An Exploration in Definition and Classification. *Toward General Theory of Action*. Parsons T. and Shils E. (Eds.). Cambridge: Harvard University Press. 1951. P. 388–433.

REFERENCES

1. Veber, M. (1990). *Izbrannyye proizvedeniya*. Moskva: Progress [in Russian].
2. Vyzhletsov, G. P. (1996). *Aksiologiya kultury*. Sankt-Peterburg: SPbGU [in Russian].
3. Gaydenko, P. P. (2003). *Nauchnaya ratsionalnost i filosofskiy rozum*. Moskva: Progress-Traditsiya [in Russian].
4. Gaydenko, P. P. (2000). *Nravstvennaya priroda cheloveka v evropeyskoy traditsii XIX–XX vv. Etycheskaya mysl. Ezhegodnik*. Moskva: IF RAN, 88–106 [in Russian].
5. Gromkova, M. T. (2003). *Psikhologiya i pedagogika professionalnoy deyatel'nosti*. Moskva: Yuniti-Dana [in Russian].
6. Zaniuk, S. S. (2002). *Psykhohohiia motyvatsii*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
7. Kagan, M. S. (1997). *Filosofskaya teoriya tsennosti*. Sankt-Peterburg: Petropolis [in Russian].
8. Kovalev, A. G. (1969). *Psikhologiya lichnosti*. Moskva: Prosveshchenie [in Russian].
9. Levin, K. (2000). *Teoriya polya v sotsialnykh naukakh*. Sankt-Peterburg: Sensor [in Russian].
10. Myasishchev, V. N. (2005). *Psikhologiya otnosheniy*. Moskva: MPSI [in Russian].
11. Pazenok, V. S. (1990). *Sotsialna kultura i sotsialna tvorchist*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
12. *Filosofiya*. (2004). V. N. Lavrinenko (Ed.). Moskva: Jurist [in Russian].
13. Kluckhohn, C. (1951). *Values and Value-Orientations in the Theory of Action: An Exploration in Definition and Classification. Toward a General Theory of Action*. Parsons, T. and Shils, E. (Eds.). Harvard University Press, Cambridge, 388–433.